

Nismo zaprašeno gledališče, kar smo morda kdaj bili

Igor Samobor, ravnatelj Drame »Gledališča ni treba spremeniti v barikade, a delati se, da se nas družbena realnost ne tiče, bi bilo neodgovorno«

Če primerjamo kritike dveh gledaliških predstav zadnjega časa, uprizoritve *Dunsinane* sodobnega škotskega dramatika Davida Greiga v MGL in uprizoritve Jarryjevega *Kralja Ubuja* v ljubljanski Drami – prvo je režiral makedonski režiser Aleksandar Popovski, drugo Jernej Lorenci –, se soočimo z nekim paradoksom.

ŽENJA LEILER

Obe uprizoritvi sta bili kritičsko sprejeti. Prva umirjena, z besedami, da je to predstava brez ekscelenc, da je to umirjena brez ekscelenc, z jasno osredotočenostjo na dramsko zgodbo in zanesljivimi igralskimi kreacijami in včasih že to dovolj. Skratka, tudi klasičen teater včasih deluje blago dejno. *Kralj Ubu*, ki je dosledno z vsem, kar se dogaja pred tem, konča z veliko fotografijo razgaljenega režiserja, pa je v kritiki zbudil pravo malo evforijo. Uprizoritev naj bi bila končno en pravi, resnično »aktivni pretres gledalca s tega odra«. Še več: Lorenci naj bi kazal »sredinec celotni družbi skupaj s sistemom gledališča in njegovimi malomeščansko uglednimi obiskovalci«.

Morda bi temu paradoksu, ki je seveda samo navidezen, saj obem hvali »jasno osredotočenost na dramsko zgodbo« ter »zanesljive igralske kreacije«, na drugi pa »resnično aktiven pretres gledalca«, veljalo zastaviti nekaj vprašanj o vlogi pa morda tudi identiteti sodobnega gledališča. Igor Samobor, ravnatelj ljubljanske Drame, je gotovo najbolj pravi naslov zanje.

Uprizoritev *Kralja Ubuja* na neki način odpira problematiko vloge in identitete osrednjega nacionalnega odra. Lorenci namreč v gledališču vseh gledališč uprizori kritično in samokritično demontažo gledališča na vseh njegovih ravneh. Kaj potem sploh še ostane gledališču?

Ne razumem čisto dobro, zakaj imam občutek, da moram zagovarjati identiteto nacionalnega gledališča prav v navezavi s predstavo, ki je navdve uspešna, ki je doživela odobravanje recenzentov in je, kar je bistveno, odlično obiskana. Predvsem se ne strinjam s tem, da je to demontaža gledališča. Mislim, da gre za gledališko smer, ki že dolgo obstaja, vendar pa do zdaj v polni meri ni prišla do institucije, kot je Drama. Vsa programsko ambiciozna gledališča

eksperimentirajo z gledališkim izrazom. Sladki dremež predvidljive konvencije ni nikogaršnje poslanstvo, še najmanj pa gledališča vseh gledališč, kot ljubljansko Dramo laskavo imenujete.

Lorenci se je tako besedila kot njenega avtorja lotil odprto, na najbolj pošten način, postavil ga je v današnji kontekst, kot je nekoč Jarry postavil *Ubuja* v kontekst svojega časa. Jarry gotovo ne bi dopuščal polikane uprizoritve, ki bi nastala, če bi sledil kanonom previde srednje mere. Se pravi, da *Ubuja*, ki je vplival na umetniške tokove celotnega 20. stoletja, v Drami sploh ne bi smeli uprizoriti. Bi to bilo prav?

Letošnji Prešernov nagajenec, režiser Janusz Kica, je na vprašanje, kako gleda na to, da gledališče danes vse bolj opušta svojo dimenzijo vzporedne realnosti in se osredotoča na neposredno družbeno angažiranost, odgo-

voril, da gledališče že samo po sebi vsebuje etiko in moralno, zato človek ne potrebuje gledališča, da se zaveda stvarnosti, dovolj je, da prebira časopise. Strinjam se s Kico, da je gledališče nekakšna vzporedna realnost, vendar sam tudi Lorencijevega *Kralja Ubuja* doživljam kot del te vzporedne realnosti. Ne sodim med tiste, ki menijo, da je treba gledališče spremeniti v barikade z zastavami. Nasprotno, podobno kot Kica menim, da gledališče odpira globlja vprašanja kot časopisi, v vseino pa sem prepričan, da si v tem trenutku ne smemo zatiskati oči pred sočasno stvarnostjo. To bi bilo preprosto neodgovorno.

Še zlasti na neodvisni sceni imamo kar nekaj gledališč ali projektov, ki so profilirani prav v smeri neposrednega družbenega angažmaja, med poklicnimi je to Mladinsko gledališče. Pravzaprav lahko danes v kateremkoli gleda-

lišču, ne glede na njegov status, pričakujemo ne samo družbeno, ampak tudi dnevnopolitično provokativne predstave ter eksperimentiranje s formo ... Kaj to pomeni za identiteto posameznih gledališč? Ozka profiliranost v smislu, eni so za eksperiment, drugi za klasiko, se je že zdavnaj izgubila. Drama je skušala tudi v preteklosti vedno slediti trendom. To je bilo vselej odvisno od ustvarjalcev, ki so bili pod streho Drame praviloma svobodni in so to svobodo polno in kvalitetno izkoristili. Zapiranje osrednjega gledališča v koridor 'klasičnosti' bi odgnalo marsikatero uglednega avtorja.

Pa vendar je ravno uprizoritev *Ubuja* primer, kako kulturni establishment ne posrka vase le radikalnejše gledališke forme, ampak morda že tudi funkcijo, ki naj bi jo imela ravno neodvisna gledališka scena – prav na nej

namreč tradicionalno nastajajo predstave, ki provocirajo pa tudi napadajo, reciva temu, žargon gledališkega mainstreama. Poglejva obrnjeno: 'Kulturni establishment' je imel s predstavo *Ubuja* željo podati stališče o svetu in 'ubujevstvu', v katerem ta hip živimo. Uprizoritev si bo ogledalo mnogo več ljudi kot kjerkoli drugje. To je pomemben podatek tako za predstavo kot za njeno sporočilo. Predstava ni imela želje posegati na katerokoli 'prepovedano' področje in nima konstrukcije klasičnega eksperimenta. Predstava želi samo spregovoriti z jezikom, ki bo razumljen in drzen seveda. In ta umetniški jezik je izumila ekipa, ki zadržno ve, kaj dela. Govorimo vendar o enem največjih slovenskih režiserjev sploh – njegove uprizoritve so prav vse nastale v institucijah, a s svojo kvaliteto in drzno vsebinsko naravnostjo navdušujejo domače in tuje občinstvo, selektorje, kritike, člane žirij.

Najbrž se strinjate, da imamo nacionalke zato, ker želimo z njimi promovirati določen segment vrhunske kulture. V tem smislu naj bi Drama ponujala vrhunske tekste, prevode, igrance, režijo ... Se pravi, da mora s kakovostjo stati na vrhu estetske in vrednostne piramide. Kaj po vaši pričakuje gledalec, ko pride v Dramo? Najbrž so ta pričakovanja zelo različna glede na generacijo? Upam, da ne želite reči, da Lorencijev *Ubu* sodi med nevrhunske dosežke. Publika, ki pride na katerokoli našo predstavo, pričakuje natančno to, kar pravi. In kot umetniški vodja sem stvar seveda zastavil z vrhunskim prevodom in vrhunsko ekipo. Nastal je legitimno modificiran, a vrhunski gledališki izdelek. Vse naše predstave sledijo načelu vrhunske, če že to tako imenujemo. Vsa režiserja pa ima svojo poetiko. Zmeraj je željeno, da je ta poetika v soglasju z besedilom in časom. Različnost in eksperimentiranje z uprizoritvenimi praksami je za vsako gledališče nujna, drugače lahko zelo hitro postane dolgočasen muzej. Ravno zato je v našem strateškem programu še posebej poudarjeno, da moramo skrbeti za spremljanje in uvajanje novih gledaliških trendov.

Če malo pokomentirava kritičske odzive na Dramin repertoar, lahko pavšalno skleneva, da ti Drami očitajo, reciva temu, pragmatično klasičnost, kar je vseeno njen temeljni *movens vivendi*, in se navdušujejo nad dekonstrukcijo te klasične forme. Tu najbrž ni nepomembno, da danes v gledališki kritiki ni več ali še ni avtoritet – in da jedro gledališke kritike sestavlja relativno zelo mlada generacija piscev.

Čeprav so bile lansko sezono skoraj vse naše predstave dobro ocenjene, so bili ti očitki dejansko ves čas prisotni. *Čarobna gora*, *Grad*, *Tugomer* ... se pravi predstave, narejene po vseh merilih 'vrhunskega' in so vse po vrsti tudi upravičile svoj namen, dobile so dobre ocene, a te vrste razburjenja ali navdušenja, kot ga je zdaj sprožil *Ubu*, pri kritiki ni bilo. Razen pri *Iliadi*, ki je tudi do kraja vznemirila kritično javnost ... in tu sva spet pri istem režiserju ... V primeru *Ubuja* gre za nadaljevanje (mogoče tudi zaključek) gledališke raziskave velikega in pomembnega režiserja, ki je tudi sicer ogromen del svojega sedesetnega opusa realiziral v Drami.

O mladi ali ne-mladi kritiki kot ravnatelj gledališča, ki je predmet

FOTO JOZE SUHODOLNIK

Vsi slovenski kulturni zadetki. Išči

Kulturnik Na spletnem portalu so najbolj (ob)iskani Delove ocene, gledališče in cerkniške Stare slike

Recenzija *Goveje postrvi in skorajnje vplutje Ladjev norcev*, grammyji, ustvarjalnost medvoških upokojenk in jubilejni velenski *Šekspir*, obujanje »nekega star'ga pesnika«. To in še marsikaj je v zadnjem času iskalo pozornost na Kulturniku, spletnem portalu s sloganom »Vsi slovenski kulturni zadetki. Išči.«

VOJKO URBANČIČ

Kreatorji (projekt ljubljanske Ljudmle, metaurednici sta Alenka Pirman in Polona Torkar, programerji Mitja Doma, Luka Frelj, Žiga Kranjc in Zorana Obradovič s podporo kulturnega ministrstva) ga definirajo kot troedini stroj, namenjen »agregiranju« tukajšnje kulture. Za tiste, ki še niso pristali na njegovem spletnem naslovu *kulturnik.si*, stopni točki v virtualna prostornost slovenskih zapisov o kulturi: troedini je, ker ga sestavljajo, prvič, poglavje z novicami s področja kulture, drugič, metakulturnik, tj. iskalnik po obstoječih iskalnikih tukajšnjih digitalnih podatkovnih baz, kakršni sta knjižnični dLib ali Cobiss, in, tretjič, zbir objav kulturnih dogodkov niza tukajšnjih organizatorjev. Stroj pa, ker se oklepa logike »random«, naključja, in med najrazličnejšimi viri informacij ne vzpostavlja hierarhije ali kake komercialno utemeljene logike, pač pa ločevanje med vsakodnevno ljuško ter pevami prepusti bralcu.

Bralcu se lahko v krovni domeni novic zgodi, da sredi profesionalnih objav iz tukajšnjih medijskih hiš naleti na nepodpisana piarovska sporočila z ministrstva za kulturo ali promocijske zapise drugih institucij, a tiste, ki imajo od virtualnega mešanja ognja in vode raje novinarske zapise, od branja teh loči le klik na polje Mediji. Na Kulturniku je mogoče slediti zapisom večine. Ne vseh, ker kulturnih rubrik niza medijev še ne zna prebrati (tehnični pogoj je strojna ber-

ljivost zapisov v tehnologiji RSS), sicer pa celoten projekt temelji ekskluzivno na odprtih kodah. Nabor medijev se bo še širil, trenutno pogreša predvsem objave niza lokalnih, že zdaj pa ob objavah etabliranih prečeše več kot dva tisoč podatkovnih baz, blogov, podcastov, strani institucij, avtorskih strani umetnikov, objav na facebooku in twitterju ... V dobrem in slabem sledi, denimo, okoli petsto tviterašem.

Radoživost

Prva verzija Kulturnika je začela konec leta 2013. »Slovenska kultura je veliko bogatejša in bolj raznolika, kot si predstavljamo,« ocenjuje Alenka Pirman. »Izredno pestra je, kar velja tudi za pisanje o njej, če ga spremljaš prek spleta. Medijske hiše vzdržujejo stereotipe, na Kulturniku pa se odraža radoživost. Zaradi različnih odločevalcev kultura v medijih izgublja položaj, a obstajajo številni blogi, profesionalni in ljubiteljski. Za knjige, filme, glasbo in domoznanske teme jih je zelo veliko in če si na dieti mainstreamovskih medijev, vsega tega ne spoznaš. Presenečenje je, denimo, nova revija *Outsider*, ki s tehtno vsebino in odlično distribucijo kljubuje težavam, s katerimi se danes soočajo mediji.«

Alenka Pirman sicer dodaja, da je slogan o vseh »slovenskih kulturnih zadetkih« na enem mestu utopičen, saj do vsega ne moreš seči, a je Kulturnik že dobrodošel tudi kot povratna informacija za medije. Ob inventuri lanskega leta so njegovi kreatorji objavili nekaj statistike. Vrh preteče najbolj obiskanih virov iz medijskih hiš so znašale *Delove* ocene, kritike in recenzije, na petem mestu *Delova* vizualna umetnost, vmesne položaje pa so zasedli *Večer*, program *ARS* in Radio študent. Najbolj priljubljeno kulturno področje je bilo gledališče, najbolj priljubljen blog cerkniške *Stare slike*, najrevija je postala *Poesis*, najbolj iskano prizorišče pa, denimo, mariborski Salon uporabnih umetnosti.

Neonotna stopnja digitalizacije

Prva beseda, ki te nagovori na Kulturniku domači strani, je metakulturnik. Izraz označuje iskalnik po obstoječih iskalnikih tukajšnjih podatkovnih baz, spletnih mest, portalov ali arhivov, njegovi kreatorji pa zagotavljajo, da vrne več zadetkov od univerzalnega googla in, predvsem, da teh ne uravnava kak komercialni algoritem. A seveda išče le po tukajšnjih virih. Po mnogih, a ne vseh. Stopnja digitalizacije tukajšnjega kultur-

nega gradiva žal ni enotna. Če je brskanje po knjižničnem gradivu, predvsem po Digitalni knjižnici Slovenije (*dLib.si*) in njenih šestih milijonih digitalnih strani, lahko izjemna izkušnja, saj do najdenih vsebin nemara fizično ne bi nikoli prišel, področje digitalizacije umetnostnih zbirk zaostaja.

A bi bila digitalizacija tega gradiva nujna. Ne le zato, ker kot majhen narod nimamo muzejev s krovnimi specializiranimi in vseh-le dostopnimi stalnimi zbirkami (denimo razvoja fotografije, ume-

tne obrti, oblikovanja ali grafike), ampak tudi zaradi ogromne količine umetnin v muzejskih depojih, ki zlepa ne najdemo stika z ljubiteljsko umetnostjo ali, denimo, zbiralci, ki bi jim to gradivo predstavljalo referenco za izoblikovanje okusa. Pa tudi zaradi morebitnega spodbujanja donacij zasebnikov. Mar ne bi bilo spodbudno, če bi nekdo, ki muzeje pokloni predmet, nakar ta pristane v depoju in ni javno dostopen, vsaj na medmrežju zaznal njegovo fotografijo in zaznamek o svoji dobrodošli gesti?

Spletni portal Kulturnik je začel delovati konec leta 2013.

OČENJUJEMO

Gledališče

Jules Verne: 20000 milj pod morjem
Anton Podbešek Teater,
Novo mesto
★★★★★

Zdi se, da si v časih, v katerih trenutno bivamo, ni težko predstavljati želje po umiku od družbe, po »izstopu« iz tega sveta. Še več: ni si težko predstavljati, da se lahko ozaveščen, po možnosti humanistično naravnani posameznik vse bolj potaplja v mizantropijo – pa kakorkoli kontradiktorno se to že sliši. Potrošnja, hlenjenje po hipnih užitkih, zadovoljevanje lastnih potreb za vsako ceno, vojne, neodgovoreni odnos do okolja – zdi se, da je razlogov za sovraštvo do človeške rase absolutno na pretek.

Glede na zapisano je kapitan Nemo s svojo zgodbo vsekakor lik, ki lahko nagovori sodobnega gledalca, predstava, postavljena po znanstvenofantastičnem romanu *20000 milj pod morjem*, pa že v izhodišču, skozi (novi) branje teksta, ponuja dovolj pomenljivih, relevantnih točk. Morda se zdi za današnje branje ena pomembnejših tem ekologija, ki ji Pograjc posredno nameni precej prostora. Potovanje pod morjem, nad katerim se zlasti navdušuje profesor Aronnax, Pograjc vzpostavi (tudi) kot skorajda kvaziamalitičen prikaz različnih načinov izkoriščanja morja in oceanov, ki poteka v sodobnem času; tu so kitolov, izumiranje alg v Rdečem morju, izkoriščanje školjk bisernice, onesnaženje v Sargasskem morju ipd. Vsekakor je odločitev za tovrsten poudarek smiselna in aktualna, zlasti če upoštevamo, da se že ena najbolj znanih ekranizacij, film Richarda Fleischerja, loti enega izmed družbeno perečih vprašanj (takratnih oblik suženstva) ter na tem utemeljuje Nemov lik. Pograjcev Nemo tako izraža gnev predvsem nad potrošništvom in plehkim pohlepom sodobnega človeka, ki iz morja jemlje dragoceno, kot so biseri, rdeče alge, kitovi meso, morje pa hakati skrajno onesnažuje ter uničuje z naftnimi ploščadmi in masovnimi

iste kritike, ne smem razmišljati. Vem samo to, da je prostora za kulturo v medijih čedalje manj, da je kritiki posvečeno malo pozornosti in verjetno tudi malo denarja. To je eden resnejših problemov uredniške politike, če že govoriva o današnji kritiki.

Drama ima poleg gledališkega programa še celoten segment drugih dogodkov, od predavanj, pogovorov, pedagoškega dela, natečajev za najstnike, predstav za najmlajše do dramskega laboratorija, koncertov, celo kavarna. Postajata pravi mali kulturni center.

Vsi dodatni programi imajo en sam cilj – »ozaveščenje« publike, kar je tudi ena od prioritete evropske kulturne politike, če že moram zagovarjati pestrost programa. Prizadevamo si v to staro sivozeleno zgradbo pritegniti mlade, ki jih je izobraževalni sistem v kulturnovzgojnem segmentu žal pustil na cedilu in seveda tudi vse druge, ki jim predstava kot umetnina sproža številna vprašanja. Vesel sem, da pri nas, kar se tiče mladih, ki pomenijo jedro naše bodoče publike, dosegamo velike uspehe. Več kot petdesetodstotni porast.

Ko sem postal ravnatelj, sem jasno izrazil namero, da želim Dramo »odpreti«, da to ne sme biti elitistična, od realnega življenja oddaljena ustanova. Tudi zaradi te usmeritve sem bil sprejet na to delovno mesto. Uvedli smo koncerte od nedeljah, ko so vse kulturne ustanove v Ljubljani večinoma zaprte, v kavarni, ki smo jo odprli v foyerju, so predavanja, pogovori, razstave ..., uvedli smo serijo bralnih uprizoritev slovenske dramatik, dali prostorske možnosti mladim ustvarjalcem. Vse te dejavnosti se vsebinsko navezujejo na naše osnovno poslanstvo in to je predstava. Drama nikakor ne želi prevzeti vloge kulturnega centra, samo izkorišča svoje kapacitete in danosti. Več kulture v teh turobnih časih bi moralo biti vsem v veselje in ne v skrbi ali zgražnanju. Zame je največje veselje, da si je lani naše predstave ogledalo več kot 100.000 gledalcev.

Če lahko identiteto neke institucije opredelimo glede na to, kaj je, jo lahko tudi glede na to, kar ni. Torej, kaj Drama ni? Predvsem ni zaprašeno gledališče, kot je mogoče kdaj v preteklosti bila. Ni dolgočasna in duhamorna. Ni zaprta in elitistična ustanova. Bistvo je, da nikogar ne izključuje.

ANJA RADALJAC